

A photograph of a person with long brown hair, seen from behind, walking away on a light-colored gravel path. The person is wearing a blue and white striped long-sleeved shirt and mustard-colored trousers. To the right of the path is a green field enclosed by a wire fence with wooden posts. A large, leafless tree stands prominently in the middle ground. The background shows rolling green hills under a clear blue sky.

Welkom in de natuur

MIRJAM KOEDOOT

'Welkom in de natuur' is een uitgave behorend bij de Kennisdag 'Welkom in de Natuur' 2012 van de Hogeschool Van Hall Larenstein en het Nationaal Groenfonds.

Welkom
in de
natuur

VOORWOORD

Mijn ultieme natuur vind ik in Noorwegen en Noord-Scandinavië. Er is ruimte, stilte en ongereptheid, maar ook leegte, ongenaakbaarheid en vijandigheid. Het is natuur waaraan de mens ondergeschikt is. Denk maar aan de zwaarmoedigheid in de toneelstukken van Henrik Ibsen. Toch is de noordelijke natuur in de lente en zomer ook lichtvoetig. Dat straalt Edvard Grieg uit in veel van zijn composities.

In het verstedelijkte Nederland raakt de mens steeds meer vervreemd van de natuur. De natuur moet ondergeschikt gemaakt worden aan de mens. Teken zijn gevaarlijk, slangen kunnen bijten, dode takken kunnen spontaan uit een boom vallen, planten en paddenstoelen zijn giftig en modder is vies. Om maar te zwijgen van al die enge insecten onder een omgevallen boom. Welkom in de Natuur...

De natuur is ook binnen de politiek uit de gratie geraakt. Kijk maar naar de versoering van de verdere afbouw van de Ecologische Hoofdstructuur, de mogelijke tunnel onder het Naardermeer, verdere intensivering van de landbouw en de groeiende rode lijst van dieren en planten die zijn verdwenen of waarvan het voortbestaan bedreigd wordt. Op Europees niveau is dit al eerder onderkend en kwam men met bindende afspraken, zoals Natura 2000, maar Nederland is zeker geen voorloper bij de uitvoering van de Europese richtlijnen.

Gelukkig ontstaat er óók een andere beweging, zowel vanuit de wetenschap als vanuit de bevolking. Een beweging die eenvoudig is te omschrijven als 'natuur voor mensen'. Vanuit de omgevingspsychologie wordt steeds duidelijker dat de natuur meer voor mensen betekent dan alleen decor. Opgroeien in een natuurlijke omgeving bevordert zowel de fysieke als de cognitieve ontwikkeling bij kinderen. Door veel buiten te spelen, zijn kinderen minder bevattelijk voor allerlei ziekten. Bovendien brengt de natuur rust bij kinderen met specifieke aandoeningen, zoals ADHD.

Onder een groeiende groep Nederlanders ontwikkelt zich de behoefte tot meer 'natuurlijk spelen'. Steeds vaker ontstaan op initiatief van de plaatselijke bevolking groene speelplaatsen bij scholen, speelbossen en speelnatuur in de stad. Deze natuurlijke belevingslocaties verheugen zich op groeiende belangstel-

ling, ook onder beleidsmakers. En kunnen mensen niet zelf naar de natuur, dan brengt men de natuur bij de mensen. Een bekend voorbeeld is het UMC Utrecht, die de intensive care van de kelder naar het dak heeft verplaatst. Mensen ontwaken nu in de groene omgeving van een binnentuin. Een ander voorbeeld is het ontwerp dat studenten maakten voor een groene inrichting van de luchtplaats voor bewoners van een TBS-instelling in Eindhoven.

Tijdens de kennisdag 'Welkom in de Natuur' zijn ruim dertig workshops aangeboden die de groeiende betrokkenheid van mensen bij de natuur hebben behandeld: van klompenpaden tot aan virtuele natuur en van culturele ontmoetingen in de ruigte tot modder aan je broek. In dit boekje hebben we geprobeerd de sfeer van deze kennisdag te vangen door een aantal workshopleiders te interviewen en hen meer te laten vertellen over hun achtergronden en over de relatie tussen mens en natuur. Wij hopen daarmee een traditie in te luiden die mensen uitnodigt in en mee laat denken over ons buitengebied. Welkom in de Natuur!

Hans van Rooijen
Opleidingsdirecteur Bos en Natuurbeheer Van Hall Larenstein

INHOUD

1. BOUWEN AAN COMMUNITY'S	9
2. NATUURLIJK SPELEN	13
3. NATUUR HELPT BELEVEN	17
4. ONDERNEMEN IN MONTFERLAND	21
5. NATUUR ZONDER DREMPELS	25
6. CULTURELE ONTMOETINGEN	29
7. NATIONAAL GROENFONDS	35

1

BOUWEN AAN COMMUNITY'S

WIE?

Alje Zandt, Natuurmonumenten

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

'Ik ben graag op het Holtingerveld bij Havelte. Het is een geweldig gebied met stuifzand, hei en bossen. We wonen er vlakbij, ik ga er regelmatig wandelen of hardlopen. De weidsheid van de plek vind ik heerlijk. Je komt er weinig mensen tegen. Een prachtige plek om rond te struinen en verwonderd te raken.'

Drijfveren

Alje Zandt is natuurbeschermers in hart en nieren. Zijn passie voor natuur deelt hij het liefst met anderen. 'Natuur heeft fans nodig. Mensen die liefde voor een natuurgebied voelen en zich voor die plek willen inzetten. Het viel mij in het verleden op dat bewonersavonden soms een negatieve sfeer hadden. Omwonenden reageerden argwanend op plannen voor natuurontwikkeling, vaak uit angst voor beperkingen. Dat moet anders kunnen, dacht ik. Want het is goed om mensen op een positieve manier te betrekken bij natuur. Daarom investeer ik sindsdien in het opzetten van community's: groepen mensen die zich met elkaar inzetten voor een natuurgebied. De leden voelen zich om verschillende redenen betrokken; de één fietst of wandelt graag in het gebied, de ander is er actief als hondentrainer. Alle motivaties zijn prima. Het gaat erom dat wij als natuurorganisatie mensen met elkaar verbinden en een goede band met hen opbouwen. De sleutel tot succes is dat het leuk is, daarom werkt het creëren van sociale samenhang rond een natuurgebied heel goed.'

Community in Delfzijl

Een voorbeeld: ten westen van het Groningse wierden-dorp Biessum ligt het Biessumerbos. De gemeente Delfzijl droeg het eigendom van het bos over aan Natuurmonumenten. 'Wij wilden bewoners graag een rol in geven in het beheer

door een community op te zetten', vertelt Zandt. 'We hebben daarom eerst de gebruikers van het Biessumerbos uitgenodigd om mee te denken tijdens informatiebijeenkomst en daar kwamen veel mensen op af. Als natuurorganisatie kozen we voor een open houding door onze vakkennis bewust op de achtergrond te houden. Want het doel van de bijeenkomsten was het creëren van een gemeenschap en dat doe je door ruimte te geven aan de gebruikers. Deze aanpak werkte. In de loop van het jaar is een enthousiaste groep mensen ontstaan, waarbij ieder zich vanuit eigen interesse inzet voor het bos. Ze vinden het leuk om met elkaar activiteiten te bedenken en samen te werken. Inmiddels pakt de groep allerlei initiatieven op, zoals het inventariseren van vlinders en libellen en het maken van een educatieve historische wandelroute. Het mooie is dat de community inmiddels uit zichzelf aan Natuurmonumenten vraagt om vanuit vakkennis mee te denken bij de uitvoering van hun ideeën.'

Nieuwe aanwas

Een sterke sociale samenhang rond een natuurgebied geeft veel energie, is de ervaring van Zandt. 'Dit jaar was het Biessumerbos een locatie voor de Natuurwerkdag. We hebben de bosrand uitgedund en de deelnemers vonden het gezellig en leuk om met elkaar in de natuur te werken. Iemand had zelfs soep met broodjes gemaakt, beter kun je het niet krijgen. Van zo'n dag geniet ik enorm!' Community's bieden volgens Zandt ook kansen voor het bereiken van nieuwe doelgroepen. 'Zelfs vanuit een kleine groep die actief participeert in natuurbeheer heb je toegang tot veel meer mensen. Organiseer bijvoorbeeld eens een dorpsfeest of kinderpartijtje in het bos en spreek op die manier ook anderen aan. Door te investeren in voldoende bekendheid van het terrein bij het grote publiek, vind je mogelijk weer nieuwe mensen die actief willen meedoen in het natuurbeheer. Sociale media spelen daarbij een belangrijke rol, want Twitter en Facebook zijn plekken waar mensen informatie en passies met elkaar delen. Op Facebook hebben we veel volgers met een hoge interactiviteit. We zien verschillen in het type volgers, van consumptief tot actief. Die laatste groep plaatst zelf foto's en berichten en reageert op anderen. Zelf gebruik ik de sociale media voor het verbinden van mensen met een gedeelde passie voor natuur. Eigenlijk vertalen we bij de community's rond natuurgebieden de principes van sociale media naar een live situatie: mensen die een klik met het gebied hebben, ontmoeten elkaar en zetten zich samen in voor 'hun' natuur.'

Tijd investeren

Aandachtspunt bij het ontwikkelen van community's is de tijdsinvestering. 'Het is goed om te realiseren dat het opbouwen van een prettig contact met mensen rondom een natuurgebied veel tijd vraagt. Net als bij een vriendschap is het belangrijk deze relatie continu te onderhouden. Als de band met gebruikers van een natuurgebied goed is, levert dat natuurorganisaties op termijn veel op. De mensen gunnen je iets als de basis goed is. En dat leidt uiteindelijk tot meer draagvlak voor de natuurdoeleinden van Natuurmonumenten.'

2 NATUURLIJK SPELEN

WIE?

Marianne van Lier, Stichting Oase & netwerk Springzaad

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Het liefst ben ik op de Hors en de Horsmeertjes, op de zuidhoek van Texel. Het is echt struinnatuur hier, alles kan en mag. Het gebied verandert steeds, de duinen verplaatsen zich. Soms is er hoog water en kun je er niet doorheen. Ik vind het leuk om steeds verrast te worden door deze plek. Je voelt dat je echt rekening moet houden met de natuur.’

Ontstaan netwerk Springzaad

Speelnatuur is inmiddels een begrip voor veel mensen. Al in 1990 werd de kiem hiervoor gelegd en Marianne van Lier was daarbij betrokken. ‘We werkten aan een inventarisatie van alle heemtuinen in Nederland, omdat er een sterke behoefte was aan onderlinge kennisuitwisseling. Dat leidde tot het oprichten van Stichting Oase en de Wilde Weelde. We realiseerden ons dat heemtuinen voor kinderen niet zo geschikt zijn. Heemtuinen zijn prachtig voor natuureducatie, maar de tuinen zijn te kwetsbaar om doorheen te struinen, hutten in te bouwen of elementen te verplaatsen. Terwijl spelen voor kinderen juist de basis is om natuur te kunnen beleven. We hebben om die reden netwerk Springzaad opgericht, met als doel het stimuleren van speelnatuur voor kinderen.’

Opmars van natuurlijk spelen

Speelnatuur wordt op steeds meer plekken in Nederland aangelegd: in woonwijken, natuurgebieden, bij kinderdagverblijven en op schoolpleinen. De manier waarop deze plekken tot stand komen, verschilt sterk per locatie. Goede voorbeelden gebruikt Van Lier om van te leren. ‘In Middelburg hebben bewoners op eigen initiatief een natuurlijke speelplek aangelegd, Speelhof Hoogerzael. Deze ontmoetingstuin is echt een succes. De plek wordt intensief gebruikt door kinderen en families komen er picknicken. Ook zijn er moestuinen waar basis-

schoolkinderen en mensen met een beperking werken. De kracht van Stichting Hoogerzael is dat de bewoners deze locatie zélf hebben ontwikkeld. Ze hebben zich vooraf georiënteerd op andere natuurlijke speelplekken, om inspiratie op te doen. Die goede voorbereiding is zichtbaar. Het is mooi hoe zij speelnatuur combineren met schooltuinen en vruchtdragende bomen en struiken. Voor kinderen is het heel leuk om te ervaren dat je van de natuur kunt eten.’

Toekomst van natuurlijk spelen

De opmars van speelnatuur lijkt voorlopig niet tot een einde te komen. ‘Soms vraag ik me af of in ons land de hoeveelheid speelnatuur grenzen kent’, zegt Van Lier. ‘En dan kom ik tot de conclusie dat er nog genoeg te doen is. Veel schoolpleinen zijn helemaal betegeld, dus er kan veel meer speelnatuur worden ontwikkeld. Ook de kwaliteit van bestaande speelnatuur kan beter. Vooral het beheer is een aandachtspunt. Organisaties hebben minder geld, maar ik zie

kansen in het opleiden van vrijwilligers om speelnatuur te onderhouden. Mensen die zich nu belangeloos inzetten voor het reguliere natuur- en landschapsonderhoud, kun je ook vragen voor het beheer van speelnatuur. Soms worden natuurlijke speelplekken ook weinig gebruikt omdat de spelaanleidingen beperkt zijn of men de mogelijkheden te weinig kent. Zelf zie ik veel kansen in de combinatie van speelnatuur en moestuinen. Verder stimuleren we vanuit Springzaad dat een deel van het basisonderwijs buiten wordt gegeven. Niet alleen de natuurlessen, maar ook de reken- en taallessen. Er zijn heel veel mogelijkheden om bestaand lesmateriaal naar buiten te brengen. Het thema speelnatuur staat niet stil, steeds komen er weer uitdagingen. Het is de kunst om mee te bewegen met de veranderingen en in te spelen op nieuwe mogelijkheden.’

3 NATUUR HELPT BELEVEN

WIE?

Ellen Broersen, afgestudeerd Sociaal Pedagogische Hulpverlener

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Het liefst ben ik in een agrarisch landschap. Ik houd van een weids uitzicht. Boerderijen, koeien in de wei, een weggetje dat door het gebied slingert, de zon op mijn gezicht: daar geniet ik van. Zelf kom ik uit de Noordoostpolder. Ik denk dat mijn voorliefde voor boerenland daar wel vandaan komt.’

WIE?

Gunter Schwandt, Hogeschool Van Hall Larenstein

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Mijn meest speciale plek in de natuur is het Jisperveld bij Wormer. Jarenlang pachtte ik daar een landje bij een boer. Het was een klein stukje bos met daarin een woonboot die vast lag in het moeras. Mijn vrouw en ik verbleven er vaak. Ik genoot er van de rust, de ruimte en de weidevogels.’

Van kale vlakte naar mooie tuin

Gunter Schwandt raakte in 2011 betrokken bij het ontwerp voor de buitenruimte van De Woenselse Poort in Eindhoven, een forensische TBS-kliniek voor mensen met zware psychische storingen. ‘Deze kliniek werkt vanuit het gedachtegoed van Planetree’, legt Schwandt uit. ‘Bij Planetree staat mensgerichte zorg centraal en daar hoort een aantrekkelijke groene buitenruimte ook bij. Op het moment dat ik met hen in contact kwam, was de buitenruimte een modderige vlakte waar niets groeide. Bedenk dat de buitenruimte van een forensische instelling sowieso weinig aantrekkelijk is, want er staan metershoge hekken met prikkeldraad omheen en overal hangen camera’s. Daarom had De Woenselse Poort grote behoefte aan een tuin waar de cliënten overdag kunnen ontspannen. Met studenten hebben we een ontwerp gemaakt, waarin de wensen van cliënten ook zijn meegenomen.’

Samen ontwerp maken

De studenten bezochten alle woongroepen van de instelling. ‘We lieten cliënten allerlei beelden zien van tuinen en dat maakte verhalen los over hun wensen’, vertelt Broersen. ‘Ze noemden water als ontspannend element en wilden graag een ligweide om te relaxen, vruchtdragende planten, wandelpaden en ruimte om te sporten. Maar we konden niet alleen uitgaan van de wensen van cliën-

ten, want het ontwerp moest ook voldoen aan een aantal veiligheidsvoorwaarden. Zo waren bijvoorbeeld hoge bomen en hallucinerende planten geen optie en de camera's moesten overal zicht houden. De mensen van de beveiliging wilden het liefst een kaal grasveld, zodat ze gemakkelijk toezicht kunnen houden. Toch is het gelukt om op basis van alle wensen en voorwaarden een passend tuinontwerp te maken. Bij de presentatie aan het personeel en de cliënten was iedereen enthousiast! De belangrijkste vraag was wanneer het zou worden uitgevoerd.'

Specifieke elementen

Het ontwerpen van een buitenruimte voor een forensische instelling was een bijzondere opdracht. 'De gebruikersgroep vroeg om een specifieke aanpak en er waren beperkingen. Maar ook met kleine ingrepen kun je veel effect bereiken. Zo hebben we een ligweide ontworpen met een klein reliëf. Liggend bovenop de heuvel kijk je naar de lucht en verdwijnen de hoge hekken uit het gezichtsveld. Voor cliënten is het prettig om even het gevoel te hebben dat ze niet opgesloten zijn. Een andere bewonerswens was het hebben van een eigen stukje grond om groente te verbouwen. We kwamen daaraan tegemoet door de kavels van elkaar te scheiden. Natuurlijk is het ontwerp uiteindelijk een compromis geworden van alle wensen en veiligheidsvoorwaarden. Daarom zijn de gewenste trampoline naast het hek en kabelbaan over het hek niet opgenomen in het ontwerp.'

Waarde van natuur voor cliënten

De nieuwe groene buitenruimte is inmiddels klaar en blijkt van grote waarde voor de cliënten. Schwandt: 'Het is bekend dat natuur gezond is voor mensen. Voor cliënten in een forensische kliniek heeft groen een dubbele waarde. Sommigen verblijven levenslang in De Woenselse Poort. Zij krijgen weinig mee van de buitenwereld en missen tijdsbesef. Het leven van deze mensen is sterk gehospitaliseerd. Door natuur in hun omgeving te brengen, krijgen zij toch de kans om mee te leven met de seizoenen. Elk jaargetijde heeft haar eigen kleuren, geuren en geluiden. Planten groeien, bloeien en sterven af. Vogels komen en vertrekken weer. Cliënten krijgen in de nabijheid van groen een beter tijdsbesef en dat geeft ze een beetje houvast'. Broersen vult aan: 'Vanuit welzijnsoogpunt heeft groen een therapeutische waarde. Het ervaren van wind, regen en zon is een hele natuurlijke manier om iets te beleven. Dat is voor

mensen die opgesloten zijn heel belangrijk. Bovendien kun je cliënten vragen in de natuur iets te zoeken waar zij zich aan spiegelen. Denk bijvoorbeeld aan een stekelige plant of een geknakte bloem bij gevoelens als prikkelbaarheid of kwetsbaarheid. Of denk aan het planten en zien groeien van een zaadje, dat vertelt ook iets over de eigen groei. Zo kan de natuur begeleiders helpen bij het communiceren met cliënten.'

4 ONDERNEMEN IN MONTFERLAND

WIE?

Derk Jan Stobbelaar, Hogeschool Van Hall Larenstein

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Het liefst ben ik bij de kust. Het landschap lijkt daar op een savanne, heel open en onbegrensd. Ik ben er opgegroeid en struinde veel in de duinen. Tegenwoordig woon ik in het rivierenlandschap, vlakbij de stuwwal. Ik ben graag in de uiterwaarden en de bossen. Ik geniet van de vogels, de jaargetijden en de dijken waarop je uitzicht hebt over het gebied.’

Onderwijs beweegt mee

Derk Jan Stobbelaar is lector op de Hogeschool Van Hall Larenstein. Vanuit het lectoraat Geïntegreerd Natuur- en Landschapsbeheer werkt hij aan onderwijsvernieuwing. ‘De afgelopen jaren is de legitimiteit van het natuurbeleid afgenomen. Natuur wordt gezien als lastig, een kostenpost waar men van af wil. Overheden dragen de zorg voor natuur steeds meer over aan de maatschappij. Voor natuurbeheerders is het nodig om zich ondernemender op te stellen. Daar zijn sociale- en economische capaciteiten voor nodig, zoals de durf om te investeren en het opbouwen en onderhouden van een goed lokaal netwerk. In ons lectoraat onderzoeken we de mogelijkheden voor nieuwe vormen van financiering van natuur. De studenten werken aan praktijkopdrachten waarbij de opdrachtgever een actieve rol heeft die verandert gedurende het onderzoek. De projecten zijn een dynamische en leerzame zoektocht voor studenten, docenten en de opdrachtgever. Een meerwaarde voor het onderwijs.’

Project in Montferland

Eén van de onderzoeken van het lectoraat speelt in Montferland, een bosrijk gedeelte van de Achterhoek. Studenten onderzoeken in dit project de mogelijkheden voor meer samenwerking tussen Natuurmonumenten en lokale ondernemers in het gebied. ‘We hebben twee workshops georganiseerd waarin beide

partijen ideeën verzamelden over ondernemen in de natuur’, vertelt Stobbelaar. ‘De studenten toetsten de ideeën vervolgens op haalbaarheid en koppelden de resultaten terug aan de betrokkenen. Het proces in Montferland is opgestart vanuit het lectoraat en gaandeweg het project nam Natuurmonumenten het stokje van ons over. Dat was precies de bedoeling, want voor een natuurorganisatie is het hebben van een goed netwerk met lokale ondernemers de basis van ondernemen.’

Ondernemen kost tijd

Natuurmonumenten en de ondernemers in Montferland werken inmiddels samen aan het uitwerken van een aantal ideeën. Een belangrijk leerpunt blijkt de tijd die het vraagt om lokale netwerken te ontwikkelen en samen activiteiten op te starten. ‘Studenten hebben vanuit de opleiding redelijk veel tijd om processen als die in Montferland te begeleiden. Voor medewerkers van natuurorganisaties ligt dat anders, die hebben vaak minder tijd tot hun beschikking. Het is goed om te beseffen dat het veel energie vraagt om lokale netwerken te ontwikkelen. Het is een investering die de natuurorganisaties op termijn iets zal opleveren, want juist in de haarvaten van de samenleving liggen kansen voor nieuwe financiering van natuur.’

Zoektocht

Het project in Montferland bleek een zoektocht voor alle betrokkenen, ook de studenten. ‘Zij moesten wennen aan het open planproces’, vertelt Stobbelaar. ‘De onderzoeksvraag kwam uit de maatschappij, dus samen met de opdrachtgever en een aantal stakeholders werkten de studenten aan een gezamenlijk eindproduct. Het resultaat stond vooraf niet vast, de weg ernaar toe ook niet. Soms was dat verwarrend voor de studenten. Het bleek leerzaam voor hen om het project stapje voor stapje uit te voeren, steeds in dialoog met de opdrachtgever, de opleiding en de stakeholders in het gebied. Een waardevolle ervaring die ze meenemen naar de praktijk.’

Creatievelingen nodig

De veranderingen in het natuurbeheer vragen volgens Stobbelaar om een nieuwe houding bij toekomstige medewerkers van natuurorganisaties. ‘In het verleden heeft het groene onderwijs vooral geïnvesteerd in het bijbrengen van

ecologische vakkennis aan studenten. Dat was nuttig in de tijd waarin overheden en natuurorganisaties zich eensgezind inzetten voor de natuur. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van de Ecologische Hoofdstructuur, waarbij mensen nodig waren met een stevige ecologische basis. De laatste paar jaar is de overheid een eigen koers gaan varen, dus natuurorganisaties zullen zich meer naar de maatschappij toe moeten bewegen. Dat vraagt om creatieve mensen die in staat zijn om verbindingen te leggen tussen natuur en de samenleving. In het onderwijs bereiden we de studenten voor op deze nieuwe taak. Een verbindende rol vraagt bepaalde karaktereigenschappen, maar veel benodigde vaardigheden kun je prima leren en ontwikkelen. In het onderwijs stimuleren we vooral een open en creatieve houding bij de studenten. Het werken in een open planproces, zoals bij het project Montferland, is een goede manier waarop zij dat kunnen oefenen.’

5 NATUUR ZONDER DREMPELS

WIE?

Erik van der Spek, Staatsbosbeheer

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Het liefst ben ik in de natuur op Texel. Op de hoge berg, een stuwwal uit de IJstijd. Of in het polderlandschap met schapen. En op de Hors, een gebied op de zuidpunt van het eiland, waar de natuur volledig de dienst uitmaakt. Allemaal prachtige gebieden waar ik geniet en tot rust kom.’

Verbeteren toegankelijkheid

Erik van der Spek is sinds 1993 boswachter op het eiland Texel. Sinds die tijd zet hij zich in voor de toegankelijkheid van natuurgebieden voor mensen met een beperking. ‘Veel natuur is voor mensen met een handicap niet toegankelijk. Paden zijn te steil, te weinig verhard of er zijn onderweg drempels waar een rolstoel niet overheen kan. Hekwerken en veeroosters kunnen onoverkomelijke barrières zijn. Vanuit mijn werk als boswachter draag ik daarom graag bij aan het verbeteren van de toegankelijkheid van natuur voor mensen met een beperking.’

Verschillende behoeften

Om de specifieke wensen van mensen met een beperking in beeld te brengen, ging Van der Spek met hen in gesprek. ‘Op Texel zijn een aantal accommodaties voor gehandicapten en die heb ik bezocht. Al snel werd mij duidelijk dat de doorsnee gehandicapte niet bestaat. De behoeften van mensen met een beperking zijn heel uiteenlopend. Een licht slingerende weg met weinig gradiënt is bijvoorbeeld voor rolstoelgebruikers ideaal. Bij natuurgebied de Slufter hebben we zo’n hellingbaan aangelegd en daardoor kunnen mensen met een rolstoel of scootmobiel de Slufter weer in. Maar mensen met reuma zijn juist niet enthousiast over de hellingbaan. Zij prefereren een korte steile trap, omdat het minder

lang lopen is. Voor deze groep mensen hebben we de trap laten staan, want we proberen rekening te houden met verschillende wensen. Maar soms is het kiezen, dan lukt het niet om aan ieders wensen tegemoet komen.’

Natuurpad voor blinden

Stichting Bartimeus heeft een vakantieboerderij voor blinden en slechtzienden op het eiland. Voor deze doelgroep wilde Van der Spek een speciaal natuurpad aanleggen, omdat zelfstandig wandelen in de natuur anders vrijwel onmogelijk is. ‘We hebben een blindenpad aangelegd van 5,7 kilometer en dat is uniek in Nederland’, vertelt de boswachter. ‘Het pad is voorzien van borden in braille en grootschrift met informatie over het gebied. De route is drempelvrij en voorzien van tegels met noppen. In ons bezoekerscentrum is een gesproken versie van de informatie verkrijgbaar voor blinden die het brailleschrift niet goed beheersen. De Vereniging van blinden en slechtzienden heeft meegedacht over de inrichting van het pad. Heel handig, want zij gaven concreet aan wat de toegankelijkheid van een natuurgebied vergroot als je niet of slecht kunt zien.’

Goede informatie

Naast het beter toegankelijk maken van natuur, is volgens Van der Spek de beschikbaarheid van goede informatie net zo belangrijk. ‘We hebben een aantal kaarten van Texel gemaakt waarop de gradiënten van wandelpaden staan, de mate van verharding en op welke plekken de route drassig is. Deze informatie geeft mensen die slecht ter been zijn of in een rolstoel zitten de mogelijkheid om een aangepaste route uit te stippelen, bijvoorbeeld een kleiner rondje. Het zou goed zijn als alle wandelkaarten deze informatie opnemen in de legenda.’

Natuurlijke uitstraling

Het drempelvrij maken van natuur hoeft niet duur te zijn. ‘Je kunt met hele kleine ingrepen de toegankelijkheid al verhogen’, weet de boswachter. ‘Bijvoorbeeld door geen verhogingen te gebruiken bij het afvoeren van water op de paden. Bij zitbanken is het belangrijk om ruimte naast de bank te creëren voor een rolstoel. Verder is het goed om scherpe bochten in de route te vermijden en sluithekken te gebruiken in plaats van klaphekken. Het beste is om al bij de aanleg en inrichting van een gebied na te denken over het weglaten van drempels voor gehandicapten. Daar hoeft de uitstraling van een buitengebied niet onder te lijden, want mensen met een beperking willen ook dat natuur zo

ongerept mogelijk blijft. Het beeld van breed geasfalteerde wegen voor rolstoelgebruikers is achterhaald. Wij gebruiken doorgroeimatten, stevig gras of schelpenpaden van klei als verharding voor de paden en dat ziet er heel natuurlijk uit. Bovendien profiteren ook gezinnen met een kinderwagen van deze drempelvrije natuur.’

Werk samen met recreatieve sector

De recreatieve sector speelt een belangrijke rol bij het stimuleren van mensen met een beperking om de natuur op te zoeken. ‘Op Texel waren al veel verblijfsaccommodaties voor blinden, slechtzienden en mensen in een rolstoel. Ons aanbod op het gebied van groen voor deze doelgroep trekt nog meer mensen in deze doelgroep aan. Inmiddels weet men in de wereld van gehandicapten dat de natuur op Texel toegankelijk is. Zo kunnen ook andere natuurgebieden zich profileren bij doelgroepen met een lichamelijke beperking. We zien al een wisselwerking ontstaan tussen de recreatieve sector en natuurorganisaties. Het is sterk om als natuurbeheerders en recreatieondernemers gezamenlijk aanbod te ontwikkelen van toegankelijke natuur en bijbehorende recreatieve voorzieningen voor mensen met een beperking.’

6

CULTURELE ONTMOETINGEN

WIE?

Monic Deichmann, Stichting Klinker

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Mijn favoriete plek in de natuur is de kust. Ik ben geboren in Alkmaar en als kind speelde ik eindeloos aan zee: klimmen op de hoogste duin en dan naar beneden rollen. Het weidse, het zilte, het heldere licht én de sfeer van tijdloosheid geven mij direct een goed gevoel.’

Plannen voor steenfabriek

Aan de zuidkant van Arnhem ligt het uitgestrekte natuurgebied Meinerswijk. Monic Deichmann van Stichting Klinker woont in het hart van deze ruige uiterwaard, waar ook kuddes wilde paarden en runderen grazen. Vanuit haar woning kijkt zij uit op de rivier en een monumentale steenfabriek. In februari 2011 werd Stichting Klinker huurder van de steenfabriek. ‘De gemeente Arnhem nodigde een aantal jaren geleden mensen uit om plannen te ontwikkelen voor de steenfabriek’, vertelt Deichmann. ‘Het idee ontstond om culturele ontmoetingen in Meinerswijk te organiseren vanuit de steenfabriek. De plek is van zichzelf namelijk al heel aantrekkelijk. Het gebouw ligt hoog op het terrein en is opvallend. Dat werkt als een magneet, dus veel mensen spreken daar af. De gemeente bleek gecharmeerd van onze plannen en gaf ruimte die te ontwikkelen.’

Nieuwe bezoekers

De activiteiten van Stichting Klinker zijn gericht op natuurbeleving met gebruik van kunst en cultuur. ‘Natuurorganisaties zijn vaak educatief ingesteld. Ze willen mensen laten zien wat er groeit en bloeit in de natuur, maar dat spreekt niet iedereen aan’, is de ervaring van Deichmann. ‘Door een onvergetelijke ervaring in een naturomgeving aan te bieden, bereik je veel meer mensen. Daarom organiseren wij regelmatig evenementen en geven we ook andere makers

een podium. Een voorbeeld is de voorstelling Wildgroeï van studenten van de theateropleiding van ArtEZ. De acteurs bivakkeerden een maand lang in onze steenfabriek en speelden een week lang elke avond een voorstelling. Het stuk was helemaal toegesneden op Meinerswijk. Zo lieten de spelers zich inspireren door de groepsdynamiek van de grote grazers. Honderden mensen kwamen op de voorstellingen af, waaronder veel studenten die anders niet in Meinerswijk komen.'

Project 'Uw Zandbank'

Het feit dat de uiterwaarden regelmatig onder water staan, bracht ook inspiratie. Laarzen, bootjes en zandzakken zijn onmisbare attributen voor sommige bewoners van Meinerswijk. 'Bij extreem hoogwater zijn wij aangewezen op een boot om bij ons huis te komen. De dieren verzamelen zich op de hoger gelegen delen in het gebied rond de steenfabriek. Dit verhaal hebben we omgezet in het project 'Uw Zandbank'. Ruim 600 bezoekers bouwden van 1300 zandzakken en 18 kuub zand een 25 meter lange zandbank op het rivierterras van de steenfabriek tijdens de 'Dag van het Park' en de 'Atelierdag Malburgen'. Het was leuk om te zien hoe de deelnemers al sjouwend met zandzakken in gesprek raakten over hoogwater. We vertelden tijdens het bouwen hoe je als bewoner 'overleeft' in een tijdelijke zee. Mensen hebben een natuurlijke belangstelling voor de rivier en het hoge water en deze persoonlijke belevenis maakte het onvergetelijk. De zandbank bleef een zomer lang in gebruik als ontmoetingsplek.'

Japans bloesemfeest

Een ander voorbeeld is de installatie die Stichting Klinker in Meinerswijk realiseerde, geïnspireerd op het Japanse lenteritueel Sakura. 'Wij werden gevraagd door de Biologische Tuinvereniging Elderveld en de Vrienden van Meinerswijk om mee te doen met de bloesemfietsstocht. Voor de fietsers hadden we een groot bed onder een bloeiende kersenboom neergezet. Genietend van de bloesem konden mensen op het bed thee drinken en luisteren naar muziek uit een reiskoffer. Het Sakura-ritueel viert de bloei van het leven. We merkten dat het de mensen raakte om op zo'n bijzondere plek stil te staan bij dit onderwerp. De installatie is twee weken blijven staan en het leuke was dat mensen de plek zelf moesten ontdekken. Het 'geheim' ging van mond tot mond en steeds meer mensen kwamen kijken.' Het jaar daarop betrok Stichting Klinker het publiek op een andere manier bij Sakura. 'Aan lange schrijftafels met zicht op de bloeien-

de kersenboom ontvingen we 170 bloesemfietsers die persoonlijke herinneringen aan de bloei van het eigen leven optekenden. Deze teksten zijn in de boom opgehangen, als onderdeel van een nachtelijk beeld waarbij de boom één groot lichtobject was. Via een webcam kon dit bijzondere beeld ook vanaf de steenfabriek bekeken worden. Na afloop van het project is een dichtgelast kistje met de geschreven herinneringen verborgen bij de boom. Veel mensen hebben sindsdien een persoonlijke binding met deze boom.'

Rompslomp

Het organiseren van activiteiten in een natuurgebied heeft een keerzijde. Deichmann: 'De steenfabriek heeft nog geen stromend water, verwarming en toilet. Daardoor is er nu nog veel logistieke rompslomp nodig bij projecten, we moeten van alles aanslepen en inhuren. Dat vraagt veel tijd en energie. Gelukkig zien we dat steeds meer mensen ons weten te vinden, dus we kunnen investeren in een volgende stap. We gaan de voorzieningen uitbreiden, zodat het veel gemakkelijker wordt om mensen te ontvangen.'

Creatieve verbindingen

Samenwerking met andere partijen vindt Deichmann belangrijk in het werk. 'Ik zoek graag partijen die nieuwe kennis of een ander gezichtspunt inbrengen. Verbeelding is een krachtig middel om bruggen te slaan, nieuw publiek te bereiken en andere vormen van financiering mogelijk te maken. Zo hebben we bijvoorbeeld al samengewerkt met een lokale woningbouwcorporatie, een watertaxibedrijf, een organisatie voor kinderopvang, de Gemeente Arnhem en de theateropleiding ArtEZ. De natuur en de mensen in Meinerswijk zijn continu in beweging en steeds meer Arnhemmers ontdekken deze plek.'

7 NATIONAAL GROENFONDS

WIE?

Walter Kooy, Nationaal Groenfonds

FAVORIETE PLEK IN DE NATUUR?

‘Met mijn boot lig ik regelmatig bij de Krammersluizen op de Oosterschelde. Bij het droogvallen tijdens eb hoor je het zout knisperen. De natuur heeft hier een plek gevonden in het cultuurlandschap. Rond de stalen buizen van het sluizencomplex is een heel zeeaquarium ontstaan. Vier keer per dag verandert de plek door de getijdenwerking en ik geniet van die dynamiek.’

Meer natuur realiseren

Het Groenfonds leent tegen een gunstige rente geld uit voor natuur- en landschapsprojecten. ‘We investeren in natuur en dus in de toekomst’, stelt Kooy. ‘Natuur loont in maatschappelijk opzicht, want mensen voelen zich beter en gezonder in een groene omgeving. Maar natuur loont óók financieel gezien. Natuur is goed voor de werkgelegenheid: 200.000 mensen verdienen aan het buitengebied, vooral in de recreatie- en toerisme sector. Als Nationaal Groenfonds stimuleren we natuurontwikkeling door het financieren van herstel van natuurwaarden en het verder aanleggen van de Ecologische Hoofdstructuur. De komende jaren is er minder overheidsgeld voor natuur. Het is nodig om nieuwe financiële dragers voor natuur te vinden. We ontwikkelen daarom concepten waarin nieuwe financieringsbronnen worden aangeboord.’

Natuurbegraafplaatsen

De natuurbegraafplaats is één van de financiële concepten van het Groenfonds. ‘De komende decennia ontstaat er een krapte bij de bestaande graf- en crematiecapaciteit. Wij zien daar kansen. Tussen Ede en Arnhem is inmiddels een natuurbegraafplaats aangelegd met financiering van het Groenfonds. Het gebied geeft ruimte aan 7000 plekken, waarvan al 300 zijn gereserveerd. Je ziet er uiteindelijk niets van, want er worden geen gedenkmonumenten ge-

plaatst. Dus het blijft gewoon een aantrekkelijke plek waar mensen gaan wandelen. Natuur wordt op deze manier gefinancierd vanuit de uitvaartsector en dat is nieuw. Op termijn zullen door heel Nederland natuurbegraafplaatsen gerealiseerd worden.’

Betalen voor mooi uitzicht

Ook een mooi uitzicht kan volgens Kooy te gelde worden gemaakt met de Groengarantie. ‘Het beheren van een groene omgeving kost doorgaans geld. Aan de andere kant genieten mensen van het uitzicht op een mooi stuk natuur of agrarisch gebied, bijvoorbeeld bewoners van aangrenzende huizen. Niemand betaalt voor dat uitzicht. Samen met het Innovatienetwerk hebben we een concept ontwikkeld waarin omwonenden betalen voor de garantie van het

vrije uitzicht op natuur of landschap. De aanbieder van het groen kan bijvoorbeeld een agrariër zijn, een landgoedeigenaar of een natuurorganisatie. Op die manier hebben alle partijen profijt van het in stand houden van mooie natuur. De eerste contracten zijn afgesloten en er volgen er meer. Het Groenfonds beheert het geld en betaalt de vergoeding uit aan de beheerder. De Groengarantie past in de ontwikkeling van een terugtrekkende overheid, waarbij de maatschappij meer verantwoordelijkheid neemt voor de zorg voor de leefomgeving.’

Drempels

Bij de uitvoering van de innovatieve projecten ontmoet Nationaal Groenfonds soms tegenstand, ‘De huidige regelgeving is niet voorbereid op nieuwe manieren van natuurfinanciering’, stelt Kooy. ‘Soms reageert een gemeente afwijzend op ons idee omdat het niet past binnen de regels. Het vraagt tijd om concepten als de Groengarantie te realiseren. Daarnaast heb je overredingskracht nodig. Het idee dat de overheid alleen verantwoordelijk is voor natuur en landschap is diep geworteld. Op termijn is dat niet houdbaar, er is simpelweg te weinig geld. Het is daarom belangrijk dat mensen het gevoel krijgen mede-eigenaar te worden van natuur. Dat betekent ook dat ze meebetalen aan het beheer van die natuur. Langzaamaan zie je deze omslag in het denken. Niet alleen in de groene sector, maar ook in de kunst en zorg.’

Natuurprijs 2012

Tijdens de Kennisdag ‘Welkom in de natuur’ op het Landgoed Larenstein in Velp is de Nationaal Groenfonds Natuurprijs 2012 uitgereikt. ‘De inzendingen waren heel creatief en vernieuwend’, vindt Kooy. ‘Opvallend was dat veel projecten sterk vraaggestuurd zijn: wat is de behoefte bij de samenleving, welke natuur vinden mensen mooi, hoe vind je daar aansluiting bij? Gelukkig zie ik dat steeds meer aanbieders van natuur – zoals particuliere eigenaren en natuurorganisaties – vanuit de maatschappelijke vraag denken. Dat is belangrijk, want met een groeiende groep stedelingen wil je in de toekomst aansluiting houden. Sociale media speelt daarbij een grote rol. Nieuwe generaties krijg je alleen de natuur in door hen eerst iets te bieden op het internet. Zij checken immers eerst wat er aan vakanties of dagjes uit te halen is, voordat ze erheen gaan. Ook natuur wordt steeds vaker online bekeken voordat mensen besluiten er echt naartoe te gaan. Goede websites en sociale media zijn daarom cruciaal bij het welkom heten van mensen in de natuur.’

Winnaar van de Nationaal Groenfonds Natuurprijs 2012

Het Klokhuis & Naturalis Biodiversity Center Dierenzoeker

Kinderen zijn geïnteresseerd in hun omgeving en de natuur vormt daarop geen uitzondering. De natuur leeft, is afwisselend en onvoorspelbaar. Slakken in de tuin, een ontmoeting met een hert, een wesp bij de limonade, vogels aan een pindasnoer. Het waarnemingsvermogen van kinderen is groot. Ze zien veel, raken snel verwonderd en gaan op onderzoek uit. Ze willen weten wat ze zien, hoe het plantje of diertje heet, of het kan bijten, wat het eet, wat het in de tuin doet. Vragen die lang niet alle ouders of onderwijzers kunnen beantwoorden. Om de natuurlijke interesse bij kinderen (7-12 jaar) te stimuleren, werken Naturalis Biodiversity Center, Het Klokhuis, EIS-NL en de Vlinderstichting sinds 1 januari 2011 samen aan het project Natuur om de Hoek en de daaruit voortkomende applicatie de Dierenzoeker. De Dierenzoeker is beschikbaar via internet (www.dierenzoeker.nl), ook op smartphones. Door het beantwoorden van vragen over gedrag en uiterlijk van een soort, kunnen uiteindelijk de 400 meest voorkomende dieren in de directe leefomgeving van mensen op naam worden gebracht. Alle dieren op de site zijn voorzien van een pakkende tekst en een speciaal vervaardigde tekening. Ook zijn er speciale lesbrieven voor het basisonderwijs ontwikkeld en heeft Het Klokhuis in 2012 voor elke maand een tv-uitzending gemaakt over een dier dat op dat moment waarneembaar is.

Oordeel van de jury:

De jury is onder de indruk van dit project. Als het goed geïmplementeerd wordt, heeft de Dierenzoeker een immense doelgroep als bereik. De jury vindt dat het voldoet in een behoefte. Het is een goed initiatief en het is al deels gerealiseerd. De ontwikkeling van een app die ook offline beschikbaar is, kan het project nog een boost geven. De Dierenzoeker is met gemeenschapsgeld ontwikkeld, maar daar staat tegenover dat de gebruiker niet hoeft te betalen voor de site. Door de manier waarop gezocht kan worden en de brede toegankelijkheid van internet, ook in de natuur, is het een laagdrempelig en handig instrument dat aansluit bij de nieuwe manier van informatieverwerving van kinderen en volwassenen. De Dierenzoeker is een uitnodiging om de natuur in te gaan!

Nationaal Groenfonds Natuurprijs 2012

Uit totaal 52 inschrijvingen waren twaalf projecten genomineerd. Deze projecten maakten kans op de Natuurprijs van € 10.000,- of de Aanmoedigingsprijs van €2.500,-.

De genomineerden voor de Nationaal Groenfonds Natuurprijs 2012 waren:

Het Klokhuis & Naturalis Biodiversity Center <i>Dierenzoeker</i>	Winnaar Natuurprijs
Waddenvereniging <i>WaddenWerkWeekend</i>	Tweede en Aanmoedigingsprijs
Agrarische Natuurvereniging Natuurlijk Walcheren <i>Bloemplukbon in de bloemranden</i>	Derde prijs
2OPEN ontwikkelaars van een natuurlijke leefstijl <i>Het dorpsLandgoed, eigentijds leven in de natuur</i>	
Bewoners- en Belangengroep IJsseloordterrein Montfoort <i>Nieuwe Toekomst Steenoverterrein IJsseloord Montfoort</i>	
Goois Natuurreservaat en IVN Gooi e.o. <i>Speelbos 't Laer</i>	
Landschap Overijssel <i>Das in beeld!</i>	
Stichting Linge's Zorglandgoed <i>Linge's Zorglandgoed</i>	
Stichting wAarde <i>Avatarbos</i>	
Vereniging EcoLaNa <i>Naar Buiten - Holwerd</i>	

COLOFON

Uitgave

December 2012

Hogeschool Van Hall Larenstein & Nationaal Groenfonds

Auteur

Mirjam Koedoot

Redactie

Mirjam Koedoot, Hans van Rooijen en Dorit Bouwman

Vormgeving

Laura Hondshorst

Drukwerk

Drukmotief

Fotografie

Nils van Rooijen (2, 4), Mirjam Koedoot (6, voorkant omslag, achterkant omslag), Andre Eijkenaar (8,11, 43), Frans Bosscher (9), Margriet Brouwer (12), Willy Leufgen (13), Villa Fantasia SKAR (14), Marianne van Lier (15), Studenten projectgroep De Woenselse Poort (16, 19), Gunter Schwandt (17), John Janssen (20, 23, 44), Erik van der Spek (24, 25, 27), Theo Robberts (28), Giuseppe Ruberti (29), Monic Deichmann (30, 33), Resie Robberts (32), Reindoud van Rees (34), Walter Kooy (35), Natuurbegraafplaats Heidepol (36), Joost Enkelaar Fotografie (38, 40).

ISBN nummer

978-90-817426-4-1

Natuur heeft een belangrijke belevingswaarde, daarom wonen en recreëren we graag in een groene omgeving. Bovendien heeft natuur aantoonbare positieve effecten op onze gezondheid en op de cognitieve en fysieke ontwikkeling van jeugd. Steeds meer organisaties zetten zich in om jong en oud te betrekken bij de natuur. Dat kan op veel verschillende manieren. In deze uitgave vertellen zeven professionals – elk vanuit een specifieke invalshoek – hoe zij mensen welkom heten in de natuur. Inspirerende ervaringen om van te leren!

